Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

TURBE ŠEH-SINAN-BABE I POBRIN GROB U SREBRENIKU

Milenko Filipović

Pored onoga što sam čitao o turbetima i legendama o njima u delima F. W. Hasluck-a i Tih. R. Đorđević, video sam lično mnoga turbeta i čuo i zabeležio mnoge legende o njima, ali legenda o sasvim skromnom turbetu u G. Srebreniku se izdvaja od svih koje sam čuo i smatram da vredi da se posebno objavi.

U G. Srebreniku, na kosi, nekoliko stotina metara od ruševina starog grada Srebrenika, nalazi se džamija sa grobljem, a do džamije još nekoliko muslimanskih kuća. Mesto na kome je džamija zove se Bekana. Sama ta džamija kao građevina, ne razlikuje se ni po čemu od mnogih ostalih seoskih džamija po Bosni; jedino što je neposredno uz nju prigrađeno jedno turbe. Ni to turbe ne privlači pažnju posmatrača kao građevina. To je sasvim obična niska, jednoodeljna zgradica pokrivena šindrom. U njoj je grob sličan grobovima po turbetima običnih šehova i evlija, tj. bez ikakve monumentalnosti, bez ikakvih ukrasa ili predmeta koji bi bio vredan pažnje, bez ikakva natpisa. Tek u razgovoru s meštanima otkriva se čije je turbe, a ujedno i njegov značaj.

Po tradiciji meštana, u turbetu je sahranjen šeh Sinan-baba ili Sinan-efendija. On je još za života uslovio podizanje turbeta sebi i poštovanje sebe mrtva zahtevom da meštani isto takvo poštovanje posle smrti ukazuju i njegovu pobratimu, pa su seljani ispunili taj uslov. Tako u groblju, nekoliko metara ispred turbeta, postoji istaknut grob koji se zove Pobrin grob, velika znamenitost Srebrenika.

Po predanju, šeh Sinan je došao u Srebrenik iz Budima 1690. kada su se mnogi Turci i muslimani, koji su morali da napuste Ugarsku i Slavoniju, povukli i naselili po Bosni. Tada ih se naročito mnogo naselilo baš u severoistočnoj Bosni, u oblasti oko Tuzle. Pre pola stoleća zabeležio je pok. Dr. R. Jeremić da su u Srebrenik, Čehajiće, Ledenicu i D. Mionicu došli muhadžiri (izbeglice) iz Ugarske i da je tada u Srebrenik došao i šeh Sinan-efendija iz Budima i ostavio iza sebe vakufe u Srebreniku i u Babunovićima. Nema razloga sumnjati u tačnost kazivanja da je Sinan došao iz Budima posle povlačenja Turaka iz Ugarske. Tome u prilog ide i činjenica da datirani nadgrobni spomenici na tom groblju nisu stariji od prve polovine 18.veka.

Predanje dalje kazuje kako je Sinan dobio u svojinu onoliko zemlje koliko je mogao za dan da obiđe na konju, ali je on svu tu zemlju dao za džamiju. Taj njegov posed, kazuju, nalazio se u Srebreniku i Babunovićima i bio je velik 528 dunuma. Takvo kazivanje – da je neko dobio u posed onoliko zemlje ili feud koliko je mogao da obiđe

na konju za jedan dan – nije ništa neobično: susreće se ne samo u staroj Evropi, nego i na Dalekom istoku a u našim zemljama je uopšte vrlo rasprostranjeno. Zabeleženo je više slučajeva da su na takav način obrazovani vakufski posedi, pa je ovo predanje o Sinanu i njegovoj džamiji jedan novi primer koji samo treba dodati nizu već poznatih.

Šeh se bio naselio i živeo na Šehovini. Džamiju su počeli da grade seljani na mestu malo niže od sadašnje džamije, ali šeh im je savetovao da je grade na mestu gde je sada. Seljani ga nisu hteli poslušati i radili su dalje gde su počeli. Već je i ”osijek” bio srezan. Jednom je šeh klanjao ićindiju na mestu gde je on govorio da treba da bude džamija. Pošto je svršio s molitvom, sišao je da se pozdravi s majstorima i rekao im na kraju: ” Radite vi, radite!” Kad ujutru – džamija na mestu gde je želeo šeh da bude!

Šeh je išao caru da mu kaže da ustupa svoju imovinu džamiji u Srebreniku. Stražar ga nije htio pustiti. Šeh ga je dodirnuo rukom, i stražar padne mrtav. Jave to caru, a car kaže neka ga puste, jer je on njihov čovek. Pošto je izložio caru da je dao svoju imovinu džamiji, car rekne: ”Kad si ti dao tvoje imanje, evo od mene da džamija ne plaća porez!“

Vraćajući se od cara, šeh je išao kroz muslimanska sela. Nisu ga primili na prenoćište. Naišao je na kuću jednog siromašnog hrišćanina i pitao ga može li prenoćiti kod njega. „More, samo nemamo šta večerat,“ odgovori domaćin. Šeh rekne da on ima večeru za obojicu. Tako su večerali ječmena hljeba koji je šeh nosio u torbici i tom prilikom se njih dvojica sprijateljili te postali pobre ili jarani. Kažu da je taj šehov pobro živeo u Žabarima, da je bio ne samo hrišćanin nego Srbin (u selu Žabarima su i danas pravoslavni Srbi) i veruju da je i on bio došljak iz Budima.

Šehu je sledovalo da bude sahranjen posle smrti uz sve počasti. Međutim, on je toliko cenio i voleo svoga ”pobru” da je naredio za svog života da se i pobro, kad umre, ukopa u isto groblje. Šeh je još rekao, ako ne budu bacali sadaku (milostinju) na pobrin grob, neka je ne daju ni na njegov.

Šeh je umro pre pobre i sahranjen je u turbetu uz džamiju. Kad je umro pobro, iako hrišćanin, sahranjen je u istom haremu (groblju uz džamiju). Pobrin grob se i sada izdvaja od ostalih grobova oko njega: on je obzidan i na njemu su srazmerno visoki nadgrobni nišani. Iako su nišani rađeni na muslimanski način, svi u selu tvrde da pokojnik u tom grobu nije bio musliman, nego hrišćanin, šehov pobro ili jaran.

Na predanje o šehu Sinanu naišao sam 1962. i kod muslimana u selima Humcima i Naviocima u samoj Majevici. Po kazivanju u Humcima, šeh je možda bio poreklom iz Meke, a njegov pobratim je radi njega i sam bio prešao na islam.

U tom kazivanju su izražena dva motiva. Prvi je u stvari teofanija: putovanje božanstava ili svetaca u ljudskom obliku koji nailaze na bogate, negostoprimljive i nehumane ljude. Ovi ih ne primaju na prenoćište, ali će ih primiti neki siromašak. To je inače veoma čest motiv u pričama mnogih naroda, pa i kod nas, samo što je u priči o šehu Sinan-babi veoma uprošćen. Tim motivom se stoga neću ni baviti. Vredi samo istaći da se u ovom slučaju radi o jednom preislamskom motivu koji je ušao u islamsku tradiciju.

Drugi je motiv o verskoj toleranciji, koji je u predanju naročito istaknut i negovan.

Verska tolerancija je uopšte znatna osobina balkanskih naroda i bezbroj je primera ne samo korektnih odnosa između pojedinaca i grupa nego i osobito prijateljstva između muslimana i hrišćana. Kao osobit primer može se navesti slučaj koji je opisao Evlija Čelebija u Livnu 1660. U jednoj borbi u Livanjskom polju Turci su zarobili i pogubili 3330 hrišćana. Međutim, jednog zarobljenika je sakrio njegov pobratim Turčin. Kad je to javljeno Melek Ahmed-paši, on je naredio da se odmah dovedu obojica. Već je pozvao krvnika da pogubi zarobljenika. Ali, Turčin se savio oko vrata zarobljenikovog i molio pašu da ga ne pogubi, jer se on s njim pobratio. Kad su prisutni krajiški junaci (gazije) objasnile paši šta je pobratimstvo, koje je inače često između hrišćana i muslimana na krajini, paša ih je oslobodio obadvojicu.

Prema tome, prijateljstvo Sinan-babe i njegova hrišćanina pobre ne bi bilo ništa neobično. Lično sam sklon verovanju da u tom predanju iz Srebrenika treba gledati i nekadašnje stvarnosti u oblasti oko Tuzle.

Nikako nisam mogao da utvrdim kom je derviškom redu pripadao šeh Sinan-baba. U turbetu nema stuba niti ima derviškog kauka, po čemu bi se ta pripadnost lako odredila. Danas među muslimanima u tuzlanskoj oblasti, koliko ja znam, nema nikako derviša; ako ih ima, njih može biti sasvim malo i nemaju nikakvog značaja. A u 18.veku je moglo biti drukčije.

Sredinom 18.veka bilo je u okolini Tuzle nekoliko pobuna koje su dizali muslimanski seljaci: 1747, 1748, 1749. i 1754. Bunili su se protiv kuluka (na građanju utvrđenja) i visokih poreza. Značajno je da izvori te buntovnike zovu i p o t u r a m a. Naivno je objašnjene F. Spaha da je do tih pobuna dolazilo po nagovoru ljudi na položaju koji su, osjetivši se ugroženim u svojim povlasticama, da bi ih sačuvali, podstrekavali narod na bunu. Uzroci su morali biti dublji. Nažalost, te pobune još nisu bile predmet dubljeg proučavanja. Izgleda da je M. Hadžijahić naslutio dobro značaj tih pokreta, koji nisu bili ograničeni samo na Tuzlu, nego je neke akcije bilo i u Užicu 1748. On pretpostavlja da su u tim pokretima učestvovali hamzevije (navodno prozvani po šeihu Hamzi Orloviću, pogubljenom u Carigradu 1573.) koji su ustvari isto što i bektašije.

Kad se te istorijske činjenice imaju u vidu, onda i predanje o Sinan-babi dobija drugi vid i značaj. Šeh Sinan-baba je pripadao nekom derviškom redu koji je propovedao i praktikovao versku toleranciju, a takvih je bilo među derviškim redovima. Naročito su bili takvi bektašije, čije su učenje i običaji prožeti hrišćanskim elementiama u tolikoj meri da se bektaši u Arbaniji čak smatraju kao posebna veroispovest. Bektašije npr.uče da dobar bektašija nesme da pravi razliku između muslimana i nemuslimana i da su bektašije duhovna braća ne samo među sobom nego sa svim ljudima. Bektašije sve ljude smatraju svojim prijateljima. U tome su bektašije išle tako daleko da su i pripadnici nemuslimanskih religija mogli biti članovi bektašijskog reda. Vrlo je zanimljivo i ono što je izneo Haslak, govoreći o geografskom rasprostranjenju bektašija u Maloj Aziji. Zadržava se na terminu akhi kod bektašija, koji je arapska reč po poreklu i znači: moj brat, te ima posebno značenje u vezi sa važnim udruženjim ili „bratstvom“, poznatim u ranom 14.veku kao veoma rasprostranjena liga kod seldžučkih Turkomana u Maloj Aziji, a docnije kao politička kombinacija od izvesne važnosti. Akhi (brat) je sačuvano u tituli šeiha tekije Hadži Bektaševe, a nekada su bektašije imale najmanje jedan svoj ogranak koji se zvao ”rumska” (tj.maloazijska) braća. Haslak pomišlja da su se bektašije u neko vreme stopile ili da su možda

apsorbovale turkmansko ”bratstvo”.

Za vezu Sinanovu sa bektašijama najznačajnija je činjenica da je u tursko vreme u Budimu postojala bektašijska tekija. Njoj je mogao da pripada Sinan pre napuštanja Budima. Zbog svojih socijalnih težnji, pa i primitivno socijalističkih, pojedini derviški redovi su progonjeni još u staroj Turskoj. Državna vlast se naročito okomila baš na bektaški red, koji je bio najtešnje vezan sa janičarskom organizacijom, pa je taj red zabranjen kad je ukinuta janičarska vojska 1826 ali nije uništen. Posle pobune u 18.veku u okolini Tuzle izgleda da su vlasti u zvorničkom sandžaku imale više uspeha u gonjenju derviša kao propovednika socijalnih reformi i verske tolerancije i kao nosilaca nekih hrišćanskih običaja i pogleda među muslimanima.

U prilog ovakvog objašnjenja Pobrina groba u Srebreniku govori i činjenica da to nije jedini takav primer u tuzlanskoj oblasti. Slušao sam u samom Srebreniku da takvo nešto ima i u selu Čekanićima (takođe u opštini Srebrenik). Bio u tom selu, priča se, neki musliman, koji je umro nedočekavši da mu dođe njegov jaran (pobratim), koji je bio hrišćanin od Maglaja a kad je jaran stigao, umro odmah i on, pa su oba sahranjena zajedno kod džamije, samo što na grobu hrišćaninovu nema nišana. I, kažu, da se selo prozvalo Čekanićima zbog čekanja. Nisam bio u Čekanićima, gde bih sigurno čuo i nešto više o tome.

Predanje o Sinan-babi i njegovom pobratimu je u svakom slučaju zanimljivo. Možda će dalje beleženje takvih predanja i proučavanja pisanih izvora dati konačno objašnjenje tome predanju i otkriti istorijsku podlogu. Tekst koji sam izneo i moje napomene neka bar posluže kao podsticaj tome.

Dr Milenko Filipović (1965) “Turbe šeh-Sinan babe i Pobrin grob u Srebrniku”, u: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Knjiga VI, str.151-155, Tuzla: Muzej istočne Bosne.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.